

הומש כס"י משולב

פרשת האזינו, דברים לב (א - נב), נ"ב פסוקים

פרק לב

(א) האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרתי:

הגדיל. פתלתל מן התיבות הכפולות, כמו (ויקרא יג, מט) ירקרק, אדמדם, סחרחר (תהלים לח, יא), סגלגל (מלכים א' ז, כג):

(ו) הֲלִיָקוֹק תִּגְמְלוּ-זֹאת לשון תימה, וכי לפניו אתם מעציבין, שיש בידו ליפרע מכם ושהטיב לכם בכל הטובות עם נבל ששכחו את העשוי להם וְלֹא חָכַם להבין את הנולדות שיש בידו להטיב ולהרע הַלֹּא-הוּא אֲבִיךָ קִנְיָד שִׁקְנָךְ, שִׁקְנָךְ בִּקוֹן הַסְּלֵעִים וְבִאֲרָץ חֲזָקָה, שִׁתְּקִנְךָ בְּכָל מִינֵי תִקְנָה הוּא עֲשֵׂךְ אֹמֵרָה בְּאֹמֹת וְיִכְנַנְךָ. אחרי כן בכל מיני בסיס וכן. מכם כהנים מכם נביאים ומכם מלכים, כרך שהכל תלוי בו:

*

שני

(ז) זְכֹר יָמוֹת עוֹלָם מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו בִּינֵי שָׁנוֹת דִּרְ-וָדָד דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס, ודור המבול ששטפם. דבר אחר - לא נתתם לבבכם על שעבר, בינו שנות דור ודור להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא. שָׁאֵל אֲבִיךָ אֵלֹהֵי הַנְּבִיאִים שִׁנְקֵרָאִים אֲבוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַלְהֵינוּ (מלכים ב' ב, יב) אבי אבי רכב ישראל וְיִגְדְּךָ וְיִקְנִיךָ אֵלֹהֵי הַחֲכָמִים וְיִאֲמְרוּ לְךָ. הראשונות:

(ח) בְּהִנְחַל עֲלֵינוּ גֹלִים כשהנחיל הקדוש ברוך הוא למכעיסיו את חלק נחלתו, הציפן ושטפם בְּהַפְרִיזוּ בְּנֵי אָדָם יַעֲבֹר גְּבֻלֹת עַמִּים כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן, אלא יצב גבולות עמים, קיימם ולא אבדם לְמַסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. בשביל מספר בני ישראל שעתידים לצאת מבני שם, ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים, הציב גבולות עמים שבעים לשון:

(ט) כִּי חָלַק יִקְוֶה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבְלֵי נַחֲלָתוֹ: כי חלק ה' עמו. למה כל זאת, לפי שהיה חלקו כבוש ביניהם ועתיד לצאת. ומי הוא חלקו, עמו. ומי הוא עמו, יעקב חבל נחלתו, והוא השלישי באבות, המשולש בשלש זכיות, זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו, הרי שלשה, כחבל הזה שהוא עשוי בשלשה גדילים. והוא ובניו היו לו לנחלה, ולא ישמעאל בן אברהם, ולא עשו בנו של יצחק:

(י) יִמְצְאֵהוּ בְּאֲרָץ מִדְבָּר וּבְתַהוֹ יִלַּל יִשְׁמֹן יִסְבְּגְנֵהוּ יִבְוַנְהוּ יִצְרְנֵהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינָו:

(י) יִמְצְאֵהוּ בְּאֲרָץ מִדְבָּר אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר, שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו, מה שלא עשו ישמעאל ועשו, שנאמר (לקמן לג, ב) זרח משעיר למו הופיע מהר פארן וּבְתַהוֹ יִלַּל יִשְׁמֹן ארץ ציה ושממה, מקום יללת תנינים ובנות יענה, אף שם נמשכו אחר האמונה, ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות מקום ציה ושמוון, כענין שנאמר (ירמיה ב, ב) לכתך אחרי במדבר יִסְבְּגְנֵהוּ שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וסבבן בתחתית ההר, שכפהו עליהם כגיגית יִבְוַנְהוּ שם בתורה ובינה יִצְרְנֵהוּ מנחש שרף ועקרב ומן האומות כְּאִישׁוֹן עֵינָו. הוא השחור שבעין, שהמאור יוצא הימנו. ואונקלוס תרגם ימצאהו - יספיקהו כל צרכו במדבר, כמו (במדבר יא, כב) ומצא להם, (יהושע יז, טז) לא ימצא לנו ההר. יִסְבְּגְנֵהוּ אשרינון סחור סחור לשכינתיה, אוהל מועד באמצע וארבעה דגלים לארבע רוחות:

האזינו השמים. שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים בדבר, שכן אמרתי להם שאתם תהיו עדים, וכן ותשמע הארץ. ולמה העיד בהם שמים וארץ, אמר משה - אני בשר ודם, למחר אני מת, אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם, לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהן קיימים לעולם. ועוד, שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם, הגפן תתן פריה, והארץ תתן יבולה, והשמים יתנו טלם. ואם יתחייבו, תהיה בהם יד העדים תחילה, (לעיל יא, ז) ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה, ואחר כך ואבדתם מהרה על ידי האומות:

(ב) יַעֲרַף בְּמַטֵּר לִקְחֵי תַגְל בְּטַל אֲמַרְתִּי כְּשִׁעֲרִים עַל־רִדְשָׁא וְכִרְבִּיבִים עַל־עֵשֶׂב:

(ב) יַעֲרַף בְּמַטֵּר לִקְחֵי זו היא העדות שתעידו שאני אומר בפניכם תורה נתתי לישראל שהיא חיים לעולם כמטר זה שהוא חיים לעולם, כאשר יערפו השמים טל ומטר. יערף. לשון נטיפה, וכן (לקמן לג, כח) יערפו טל, (תהלים סה, יב) ירעפון דשן תַגְל בְּטַל אֲמַרְתִּי תֹזַל כְּטַל. שהכל שמחים בו, לפי שהמטר יש שהן עצבים, כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין.

כְּשִׁעֲרִים עַל־רִדְשָׁא כְּשִׁעֲרִים. לשון (תהלים קמח, ח) רוח סערה, כתרגומו כרוחי מטרא. מה הרוחות הללו מחזיקים את העשבים ומגדלין אותם, אף דברי תורה מחזיקין את לומדיהן ומגדלין אותם. זָאֵל. אדברי"ץ [צמחיה] עטיפת הארץ מכוסה בירק וְכִרְבִּיבִים טיפי מטר. ונראה לי על שם שורה כחץ נקרא רביב, כמה דאת אמר (בראשית כא, כ) רובה קשת עַל־רִעֵשֶׂב. קלח אחד קרוי עשב, וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב: **

(ג) כִּי שָׁם יִקְוֶה אֲקָרָא דְּבֹו גְדַל לְאַלְהֵינוּ: כי שם ה' אקרא. הרי כי משמש בלשון כאשר, כמו (ויקרא כג, י) כי תבאו אל הארץ, כשאקרא ואזכיר שם ה', אתם הבו גודל לאלהינו וברכו שמו. מכאן אמרו שעוין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש:

(ד) הַצֹּרֵר תָּמִים פְּעֻלֹו אף על פי שהוא חזק, כשמביא פורענות על עוברי רצונו, לא בשטף הוא מביא, כי אם בדין כי תמים פעלו כִּי כָל-דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֲמוּנָה לְשִׁלְם לְצַדִּיקִים צַדְקָתָם לְעוֹלָם הַבָּא. ואף על פי שמאחר את תגמולם, סופו לאמן את דבריו וְאֵינִי עוֹל אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה צַדִּיק וְיִשְׁרָ הוּא. הכל מצדיקים עליהם את דינו, וכך ראוי וישר להם. צדיק מפי הבריות, וישר הוא וראוי להצדיקו:

(ה) שַׁתַּת לוֹ לֹא בְּנֵי מוֹמֵם דֹּוֹר עֵקֶשׂ וּפְתַלְתַּל:

(ה) שַׁתַּת לוֹ וְגו'. כתרגומו חבילו להון ולא ליה לֹא בְּנֵי מוֹמֵם בניו היו והשחתה שהשחיתו היא מומם. בְּנֵי מוֹמֵם. מומם של בניו היה ולא מומו דֹּוֹר עֵקֶשׂ עקום ומעוקל, כמו (מיכה ג, ט) ואת כל הישרה יעקשו, ובלשון משנה חולדה ששיניה עקומות ועקושות וּפְתַלְתַּל. אנטורטיילי"ש [פתלתל] כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות

עקב סדר הרש"י בפסוק זה (תחילה מדבר על התקופות בימי עמי"י, ואח"כ חוזר לתחילת הפסוק לכאר את המילים) וכדי לא לערב ביניהם, הפסוק מוכא שוב עם המשך דברי רש"י

(יד) **חַמָּאת בְּקָר וְחֶלֶב עֵאָן** (יד) **חַמָּאת בְּקָר** הוא שומן הנקלט מעל גבי החלב ו**חֶלֶב עֵאָן** חלב של צאן, וכשהוא דבוק נקוד חֶלֶב, כמו (שמות כג, יט) **בְּחֶלֶב אֵמו עֵסֶחֶלֶב כְּרִים** כבשים ו**אֵילִים** כמשמעו **בְּגִיבֵשׁן שְׁמִנִים** היו ו**עֵתוּדִים עֵסֶחֶלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה** חטים שמינים כחלב כליות וגסין ככוליא ו**דָּם עֵנֵב** היה שותה יין טוב וטעם יין חשוב **תִּשְׁתֶּה חֲמֶר**. יין בלשון ארמי. **חמ**. אין זה שם דבר, אלא לשון משובח בטעם וינו"ש בלע"ז [יין טוב]. ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום של אונקלוס אשרי"ן על תוקפי ארעא וגו':

(טו) **וַיִּשְׁמְנוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְלְטוּ שְׁמֵנָה עֲבִית לֶשׁוֹן עוֹבֵי כְּשִׁית** כמו כסית, לשון (איוב טו, כז) כי כסה פניו בחלבו, כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ, וכן הוא אומר (שם) ויעש פימה עלי כסל. **כשית**. יש לשון קל בלשון כסוי, כמו (משלי יב, טז) וכוסה קלון ערום. ואם כתב כשית דגוש היה נשמע כסית את אחרים, כמו (איוב טו, כז) כי כסה פניו ו**יִטֵּשׂ אֱלֹהֵי עֲשָׂהוּ וַיִּנְבֵּל צוֹר יִשְׁעָתוֹ**. גנהו וביזהו, כמו שנאמר (יחזקאל ח, טז) אחריהם אל היכל ה' וגו', אין לך בכול גדול מזה:

(טז) **יִקְנֶהוּ הַבַּעִיר** הבעירו חמתו וקנאתו **בְּזֵרִים בְּתוֹעֵבָת** במעשים תעובים, כגון משכב זכור וכספים, שנאמר בהם תועבה **יִכְעִסְהוּ**:

(יז) **וַיִּזְבְּחוּ לִשְׂדִים לֹא אֱלֹהִים** כתרגומו דלית בהון צורך, אילו היה בהם צורך לא היתה קנאה כפולה כמו עכשיו **אֱלֹהִים לֹא יִדְעוּם חֲדָשִׁים מִקֶּרֶב בָּאוּ** אפילו האומות לא היו רגילים בהם, גוי שהיה רואה אותם, היה אומר זה צלם יהודי **לֹא שְׁעָרִים אֲבֹתֵיכֶם**. לא יראו מהם, לא עמדה שערותם מפניהם. דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה, כך נדרש בספרי. ויש לפרש עוד שערות לשון (ישעיה יג, כא) ושעירים ירקדו שם, שעירים הם שדים, לא עשו אבותיכם שעירים הללו:

(יח) צוֹר יִלְדֵךְ **תִּשְׂי תִשְׂכַח**. ורבותינו דרשו, כשבא להיטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כחו מלהיטיב לכם ו**תִּשְׂבַּח אֵל מְחַלְלֵךְ**. מוציאך מרחם, לשון (תהלים כט, ט) יחולל אילות, (שם מח, ז) חיל כיוולדה:

*

רביעי

(יט) **וַיִּרְא יְקֹק וַיִּנְאֵץ מִכַּעַס בְּנֵיו וּבְנֵתָיו**:

(כ) **וַיֹּאמֶר אֶסְתִּירָה פְּנֵי מַהֶם אֲרָאָה מָה אַחֲרֵיתָם** מה תעלה בהם בסופם **כִּי דוֹר תִּהְיֶה כְּתוּבָה הִמָּה** מהפכין רצוני לכעס **בְּנִים לֹא־אֲמַן בָּם**. אין גדולי נְכָרִים בהם, כי הוריתם דרך טובה וסרו ממנה:

למנו. לשון (אסתר ב, ז) ויהי אומן, נורטור"ה בלע"ז [חינוך]. דבר אחר אמון לשון אמונה, כתרגומו. אמרו בסיני (שמות כד, ז) נעשה ונשמע, ובשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל:

(כא) **הִם קִנְאוּנֵי** הבעירו חמתו **בְּלֹא־אֵל** בדבר שאינו אלוה **כַּעֲסוּנֵי בְּהַבְלִיָּהִם וַאֲנִי אֶקְנִיאֶם בְּלֹא־עֵם** באומה שאין לה שם, שנאמר (ישעיה כג, יג) הן ארץ כשדים זה העם לא היה, ובעשו הוא אומר (עובדיה א, ב) בזוי אתה מאד **בְּגוֹי נָבֵל אֲכַעֲסֶם**. אלו המינים, וכן הוא אומר (תהלים יד, א) אמר נבל בלבו אין אלהים:

(יא) **כְּנָשׁוֹר יַעִיר קֶנָּו** נהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על בניו ואינו כנכס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה לחברתה, כדי שיעורו בניו, ויהא בהם כח לקבלו. **יעיר קנו**. יעורר בניו **עַל־גּוֹזְלָיו יִרְחֹף** אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף, נוגע ואינו נוגע, אף הקדוש ברוך הוא (איוב לז, כג) שדי לא מצאנוהו שגייא כח, כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מארבע רוחות, שנאמר (לקמן לג, ב) ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קודש, (חבקוק ג, ג) 'אלוה מתימן יבא' זו רוח רביעית **יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו יִקְחֵהוּ יִשְׂאָהוּ עַל־אֲבָרְתוֹ**:

יִפְרוֹשׁ כְּנָפָיו יִקְחֵהוּ. כשבא ליטול ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות, לפי ששאר עופות יראים מן הנשר, שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם, לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר, אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ, לפיכך נושאן על כנפיו, אומר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני, אף הקדוש ברוך הוא (שמות יט, ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים, כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בליסטראות, מיד (שמות יד, יט - כ) ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו':

(יב) **יְקֹק בְּדָד יִנְחֶנּוּ** נהגם במדבר בטח ובדד **וַאֲזַן עֲמוֹ אֵל נֶכֶר**. לא היה כח באחד מכל אלהי הגוים להראות כחו ולהלחם עמהם. ורבותינו דרשוהו על העתיד, וכן תרגם אונקלוס. ואני אומר - דברי תוכחה הם, להעיד השמים והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם, לפיכך צריך ליישב הדבר לכאן ולכאן. וכל הענין מוסב על (לעיל פס' ז) זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, כן עשה להם וכן עתיד לעשות, כל זה היה להם לזכור:

*

שלישי

(יג) **יִרְפְּבֵהוּ עַל־בְּמוֹתַי בְּמַתִּי אֶרֶץ וַיֹּאכֵל תְּנוּבַת שְׂדֵי וַיִּנְקְהוּ דָבֶשׁ מִסְּלַע וַשְּׁמֵן מִחֲלֹמִישׁ צוֹר**:

(יג) **יִרְפְּבֵהוּ עַל־בְּמוֹתַי בְּמַתִּי אֶרֶץ** כל המקרא כתרגומו. **יכנכוהו** וגו'. על שם שארץ ישראל גבוה מכל הארצות ו**יֹאכֵל תְּנוּבַת שְׂדֵי** אלה פירות ארץ ישראל שקלים לנוב ולהתבשל מכל פירות הארצות ו**יִנְקְהוּ דָבֶשׁ מִסְּלַע** מעשה באחד שאמר לבנו בסיכני הבא לי קציעות מן החבית, הלך ומצא הדבש צף על פיה. אמר לו זו של דבש הוא. אמר לו השקע ירך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה ו**שְׁמֵן מִחֲלֹמִישׁ צוֹר**. אלו זיתים של גוש חלב:

כמותי לרז. לשון גבוה. **שְׂדֵי**. לשון שדה. **חֲלֹמִישׁ לֹרֶ**. תקפו וחזקו של סלע. כשאינו דבוק לתיבה שלאחריו נקוד חֲלֹמִישׁ (תהלים קיד, ח), וכשהוא דבוק נקוד חֲלֹמִישׁ:

(יד) **חַמָּאת בְּקָר וְחֶלֶב עֵאָן עֵסֶחֶלֶב כְּרִים** ו**אֵילִים בְּגִיבֵשׁן וְעֵתוּדִים עֵסֶחֶלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה וְדָם עֵנֵב תִּשְׁתֶּה חֲמֶר**:

(יד) **חַמָּאת בְּקָר וְחֶלֶב עֵאָן** זה היה בימי שלמה, שנאמר (מלכים א' ה, ג) עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן **עֵסֶחֶלֶב כְּרִים** זה היה בימי עשרת השבטים, שנאמר (עמוס ו, ד) ואוכלים כרים מצאן ו**אֵילִים בְּגִיבֵשׁן וְעֵתוּדִים עֵסֶחֶלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה** זה היה בימי שלמה, שנאמר (מלכים א' ה, ב) ויהי לחם שלמה וגו' ו**לִיּוֹס אֶתְד שְׁלֵשִׁים כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִׁים כֹּר קֶמַח** ו**דָּם עֵנֵב תִּשְׁתֶּה חֲמֶר**. בימי עשרת השבטים, (עמוס ו, ו) השותים במזרקי יין:

*

חמישי

(כט) לו חֲכָמוֹ יִשְׁכְּלוּ זֹאת יִבְיֵנוּ לְאַחֲרֵיתָם. יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל:

(ל) אֵיכָה יִרְדְּף אֶחָד אֶלֶף חֵיכָה יִדְּף אֶחָד. ממנו אלף מישראל וּשְׁנַיִם יִנְיִסוּ רִבְבָה אֲסֵלָא כִּי-צוּרִים מְכָרִים וַיִּקְוֶה הַסְּגִיָּרִים. מכרם ומסרם בידנו. דילבר"ר בלע"ז [להסגיר]:

(לא) כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרִים כל זה היה להם לאויבים להבין, שהשם הסגירם ולא להם ולאליהם הנצחון, שהרי עד הנה לא יכלו כלום אליהם כנגד צורנו, כי לא כסלענו סלעם. כל צור שבמקרא לשון סלע וְאֵיבֵינוּ פְּלִילִים. ועכשיו אויבנו שופטים אותנו, הרי שצורנו מכרנו להם:

(לב) כִּי-מִגְפָן סֹדֶם גִּפְנִים מוֹסֵב לַמַּעֲלָה. אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם, לפי שמעשיהם מעשה סדום ועמורה ומִשְׁדָּמוֹת עֲמֻרָה שְׁלֵמוֹת. שדה תבואה, כמו (חבקוק ג, יז) ושדמות לא עשה אוכל, (מלכים ב' כג, ד) בשדמות קדרון עֲנַבְמֹ עֲנַבְיָרוֹשׁ עֵשֶׂב מֵרֵ אֲשַׁבְּלַת מְרֹרֶת לָמוֹ. משקה מר ראוי להם, לפי מעשיהם פורענותם. וכן תרגם אונקלוס ותושלת עובדיהוֹן כמררותהוֹן:

(לג) חֲמַת תַּנְיִנִים יִינָם כתרגומו 'הא כמרת תניניא כס פורענותהוֹן', הנה כמרירות נחשים כוס משתה פורענותם וְרֵאשׁ פְּתָנִים אֲכֹר: וְלֹאשׁ פְּתָנִים. כוסם, שהוא אכזר לנשוך. אויב אכזרי יבא ויפרע מהם:

(לד) הֲלֹא-הוּא בָּמָס עֲמֻדֵי כַתְּרָגוֹמוֹ (הֲלֹא כָל עוֹבְדֵיהוֹן גְּלוּ קִדְמִי). כסבורים הם ששכחתי מעשיהם, כולם גנוזים ושמורים לפני. הלא הוא. פרי גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי חֲתָנוֹס בְּאִצְרֵתִי:

(לה) לִי נֶקֶם וְשָׁלֵם עמי נכון ומזומן פורענות נקם, וישלם להם כמעשיהם, הנקם ישלם להם גמולם. ויש מפרשים ושלם שם דבר, כמו ושלום, והיא מגזרת וְהַדְּבָר אֵין בֵּהֶם (ירמיה ה, יג), כמו והדבור. ואימתי אשלם להם - לַעֲת תִּמְוֹט רִגְלָם כשתתום זכות אבותם שהן סמוכין עליו כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם משארצה להביא עליהם יום אידם, קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחים הרבה וְחָשׁ עֲתֻדַת לָמוֹ. ומהר יבואו העתידות להם:

וְחָשׁ. כמו (ישעיה ה, יט) ימהר יחישה. עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה, להיות השירה הזאת לעד, כשתבוא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתים מראש. מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבואו עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה (לעיל ל, א - ג) והיה כי יבואו עליך וגו' הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו':

(לו) כִּי-יִדְּיוּ יִקְוֶה עֲמֹ וְעַל-עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי-אֲזַלְתָּ יָד וְאַפְּסָ עֲצוּר וְעֹזֵב:

(לו) כִּי-יִדְּיוּ יִקְוֶה עֲמֹ כשישפוט אותן ביסורין הללו האמורים עליהם, כמו (איוב לו, לא) כי במ ידיו עמים - ייסר עמים. 'כי' זה אינו משמש בלשון דהא, לתת טעם לדברים של מעלה, אלא לשון תחילת דבור, כמו (ויקרא כה, ב) כי תבואו אל הארץ, כשיבואו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקדוש ברוך הוא על עבדיו לשוב ולרחם עליהם וְעַל-עֲבָדָיו יִתְנַחֵם לשון הפך המחשבה להיטיב או להרע כִּי יִרְאֶה כִּי-אֲזַלְתָּ יָד וְאַפְּסָ עֲצוּר וְעֹזֵב:

(כב) כִּי-רֵאשׁ קִדְחָה בערה באפי וְתִיקַד עַד-שָׂאוֹל תִּחְתֵּית וּמִיקַד. בכם עד היסוד וְתֹאכַל אֶרֶץ וְיִבְלֶה ארצכם ויבולה וְתִלְהֵט מוֹסְדֵי הָרִים. ירושלים המיוסדת על ההרים, שנאמר (תהלים קכה, ב) ירושלים הרים סביב לה:

(כג) אֲסַפָּה עֲלִימוֹ רַעוֹת אַחֲבִיר רַעַה על רעה, לשון (ישעיה כט, א) ספו שנה על שנה, (לעיל כט, יח) ספות הרוה, (ירמיה ז, כא) עולותיכם ספו על זבחיכם. דבר אחר אספה - אכלה, כמו (בראשית יט, טו) פן תספה חֲצִי אֶכְלֶה-בָּם. כל חצי אשלים בהם. וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא, חצי כלים והם אינם כלים:

(כד) מִזֵּי רַעַב וְלַחְמֵי רִשְׁף וְקִטָּב מְרִירֵי וְשִׁרְבֵהֶמַת אֲשַׁלְּחֶם עִם-חֲמַת זַחְלֵי עֲפָר:

(כד) מִזֵּי רַעַב אונקלוס תרגם נפחי כפן, ואין לי עד מוכיח עליו. ומשמו של רבי משה הדרשן מטולושא שמעתי שעירי רעב, אדם כחוש מגדל שער על בשרו. מזי. לשון ארמי שער מזיא, דהוה מהפך במזיא וְלַחְמֵי רִשְׁף השדים נלחמו בהם, שנאמר (איוב ה, ז) ובני רשף יגביהו עוף, והם שדים וְקִטָּב מְרִירֵי וכריתות שד ששמו מרירי. קטב. כריתה, כמו (הושע יג, יד) אהי קטבך שאול וְשִׁרְבֵהֶמַת אֲשַׁלְּחֶם מעשה היה והיו הרחלים נושכין וממיתין עִם-חֲמַת זַחְלֵי עֲפָר. ארס נחשים המהלכים על גחונם על העפר, כמים הזוחלים על הארץ. זחילה לשון מרוצת המים על העפר, וכן כל מרוצת דבר המשפף על העפר והולך:

(כה) מַחוּץ תִּשְׁבְּלֶ-חֲרָב מִחוּץ לַעִיר תִּשְׁכַּלְם חרב גייסות וּמַחְדָּרִים אֵימָה* גִּסְבָּחוֹר גִּסְבָּתוּלָה יוֹנֵק עֵסֵאִישׁ שִׁיבָה:

ומחלקים אימה. כשבורח ונמלט מן החרב, חדרי לבבו נקופים עליו מחמת אימה והוא מת והולך בה. דבר אחר ומחדרים אימה, שבבית תהיה אימת דבר, כמו שנאמר (ירמיה ט, כ) כי עלה מות בחלונינו, וכן תרגם אונקלוס. דבר אחר מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות, שנאמר (ירמיה יא, יג) ומספר חצות ירושלם שמתם מִזְבְּחוֹת לְבַשֶּׁת.

ומחלקים אימה. על מה שעשו בחדרי חדרים, שנאמר (יחזקאל ח, יב) אשר זקני בית ישראל עושים בחושיך איש בחדרי משכיתו:

(כו) אֲמַרְתִּי אֲפֹאֲיָהֶם אֲשַׁבִּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָקָרִים:

אמרתי אפאיהם. אמרתי בלבי אפאה אותם. ויש לפרש אפאיהם - אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר. ודוגמתו מצינו בעזרא (נחמיה ט כב) ותתן להם ממלכות ועממים ותחלקם לפאה, להפקר, וכן חברו מנחם. ויש פותרים אותו כתרגומו - יחול רוגזי עליהן. ולא יתכן, שאם כן היה לו לכתוב אפאיהם, אחת לשמוש ואחת ליסוד, כמו (ישעיה מה, ה) אאזרך, (איוב טז, ה) אמציכם במו פי, והא' התיכונה אינה ראויה בו כלל. ואונקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי החולקת תיבה זו לשלש תיבות, אמרתי אף אי הם, אמרתי באפי אתנם כאילו אינם, שיאמרו רואיהם עליהם איה הם:

(כז) לֹאֲלֵי כַעַס אויב אֲגֹדֶר פְּרִינְכָרוֹ צְרִימוֹ לוֹלֵי כַעַס אויב אָנוּג. אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית, ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי, וזהו שנאמר פן ינכרו צרימו, ינכרו הדבר לתלות גבורתי בנכרי, שאין הגדולה שלו פְּרִינְכָרוֹ יִדְּנוּ רָמָה וְלֹא יִקְוֶה פֶּעַל כְּלִי-זֹאת. כי אותו גוי אובד עצות המה:

(כח) כִּי-יִגִּי אֲבָד עֲצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבִנָּה. שאילו היו חכמים ישכילו זאת, איכה ירדוף וגו':

ואומר (עובדיה א, י) מחמס אחיך יעקב וגו' (תְּכַסֶּף בַּיּוֹשֶׁה וְיִכְרַתָּ לְעוֹלָם) וְכִפֶּר אֲדָמְתוֹ עִמּוֹ: פ

וכפר אלמתו עמו. ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב.

וכפר. לשון רצוי ופיוס, כמו (בראשית לב, כא) אכפרה פניו - אנחיניה לרוגזיה.

וכפר אלמתו. ומה היא אדמתו - עמו. כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת, וכן הוא אומר (תהלים פה, ב) 'רצית ה' ארצך', במה רצית ארצך, 'שבת שבות יעקב'.

**

כעת מביא רש"י פירוש נוסף מהספרי הנוגע לפסוקים כו - מא. להקל על ההבנה, צוטטו שוב פסוקים אלו, ובתוכם (החל מפסי לב) שולבו דברי הרש"י.

(כו) אֲמַרְתִּי אֶפְאַיִקֶם אֲשֶׁבִיתָהּ מֵאַנּוּשׁ זָכְרָם: (כו) לֹאֲלִי כְּעַס אֹיֵב אֲגֹדֶר פְּרִינְכֶרֶוּ עֲרִימוֹ פְּרִיאֲמֶרֶוּ יְדֵנוּ רָמָה וְלֹא יִקְוֶה פֶּעַל כְּלֹאֲתָה: (כח) כִּינּוּי אֲבָד עֲצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה: (כט) לֹא חֲכָמוֹ יִשְׁכִּילוּ זֹאת יִבְנִי לְאַחֲרֵיתָם: (ל) אֵיכָה יִרְדֹּף אֲחֶד אֶלְף וְשָׁנַיִם יִנְיֶסוּ רַבְבָּה אֲסִלָּא כִּי צִוְרָם מְכָרָם וִיקְוֶה הַסְּגִירָם: (לא) כִּי לֹא כִצֹּרְנוּ צִוְרָם וְאֵיבֵנוּ פְּלִילִים:

בפנים אחרים היא מדרשת בספרי, ונחלקו בה רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל, ורבי נחמיה דורש כולה כנגד האומות. רבי יהודה דורשה כלפי ישראל - אמרתי אפאיהם - כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל כל זאת.

כי גוי אובד עצות המה - אבדו תורתיה שהיא להם עצה נכונה. ואין בהם תבונה - להתבונן איכה ירדוף אחד מן האומות אלף מהם אם לא כי צורם מכרם, כי לא כצורנו צורם, הכל כמו שפירשתי עד תכליתו. ורבי נחמיה דורשה כלפי האומות - כי גוי אבד עצות המה, כמו שפירשתי תחילה עד ואויבנו פלילים.

(לב) כִּי־מִגְפֹן סֹדֶם גִּפְנָם שֶׁל אֹמוֹת וּמִשְׁדָּמַת עֲמֹרָה וְגו'. ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי עֲנַבְמוֹ עֲנַבְי־רוּשׁ אֲשֶׁבֶלֶת מִרְדָּת לְמוֹ. ענכמו ענכי כוּשׁ. הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרימם, לפיכך אשכלות מרורות למו, להלעיט אותם על מה שעשו לבני:

(לג) חֲמַת תְּנִינִים יִינָם מִוֶּכַח הַשְּׁקוּתָם עַל מַה שֶּׁעוֹשִׂין לָהֶם וְרָאִשׁ פְּתָנִים אֲכֹר:

(לד) הֲלֹא־הוּא כָּמֹס עֲמֹדִי אוֹתוֹ הַכּוֹס, שנאמר (תהלים עה, ט) כי כוס ביד ה' וגו' חתום באוצרתו:

(לה) לִי נֶקֶם וְשָׁלֵם לַעֲת תִּמְנוּט רַגְלָם כַּעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כו, ו) תרמסנה רגל כי קרוב יום אידם וחס עתדת למו:

(לו) כִּי־יִדִין יִקְוֶה עִמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי־אִזְלַת לֹד וְאֶפֶס עֲצוֹר וְעֹזֵב: כִּי יִדִין ה' עמו. בלשון זה משמש כי ידיו בלשון דהא, ואין ידיו לשון יסורין, אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם, כי יראה כי אזלת יד וגו'.

(לז) וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוֹר חֲסִיוֹ בּוֹ. האויב יאמר אי אלהימו של ישראל, כמו שאמר טיטוס הרשע כשגדר את הפרכת, כענין שנאמר (מיכה ז, י) ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי אוי ה' אלהיך:

כי יראה כי חולת יד. כשיראה כי יד האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם ואפס בהם עצור ועזבו.

עלור. נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם.

עזוב. על ידי עזבו. עוצר הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים בצאתם לצבא על האויב, בלשון לע"ז מיינטינדו"ר [שליט]. עוצר הוא הנושע במעצור המושל. עזבו - מחוזק, כמו (נחמיה ג, ח) ויעזבו את ירושלים עד החומה, (ירמיה מט, כה) איך לא עזבה עיר תהלה. עוצר מיינטינדו"ר [נשלט]. עזבו אינפוצדו"ר [מבוצר].

(לז) וְאָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם אֵי אֱלֹהֵימוֹ עֲבוּדָה זָרָה שֶׁעֲבָדוּ צוֹר חֲסִיוֹ בּוֹ. הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה, כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה:

(לח) אֲשֶׁר חָלַב וּבְחִימוֹ יֵאָכְלוּ יִשְׁתַּנּוּ יִין נְסִיכָם הִיוּ אוֹתָן אֱלֹהוֹת אוֹכְלִים שֶׁהִיוּ מְקַרְבִּין לַפְּנִיָּה וְשׁוֹתִין יִין נְסִיכָם יְקוּמוּ וְיַעֲזֹרְכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה. אותו הצור יהי לכם מחסה ומסתור:

(לט) רָאוּן עֲתָדָה הַבִּינוּ מִן הַפּוֹרְעֲנוֹת שֶׁהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם וְאֵין לָכֶם מוֹשִׁיעַ, וּמִן הַתְּשׁוּעָה שֶׁאֲשִׁיעֶכֶם וְאֵין מוֹחֵה בִּידֵי כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא אֲנִי הַשְּׁפִיל וְאֲנִי הַרְהִים וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי עוֹמֵד כִּנְגְדִי לַמְּחוֹת. עמלי. דוגמתי וכמוני אָנִי אֲמִית וְאֲחִילָה מוֹחֲצֵלִי וְאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מִצִּיל. הפושעים ב':

*

ששי

(מ) כִּי־אֲשָׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדַי כִּי בַחֲרוֹן אַפִּי אֲשֵׁא יְדֵי אֵל עֲצָמִי בַשְּׁבֹעָה וְאָמַרְתִּי חַי אֲנִכִּי לְשׁוֹן שְׁבֹעָה הוּא, אני נשבע חי אנכי לעולם:

(מא) אֶם־שָׁנוּתִי בְּרַק חֲרָבִי אִם אֲשַׁנֵּן אֶת הַלֵּב חֲרָבִי, כמו (יחזקאל כא, טו) 'למען היות לה ברק', שפלנדו"ר [ברק] וְתִאֲחַז בְּמִשְׁפַּט יָדַי הַלְּנִיחַ מִדַּת רַחֲמִים בְּאֵיבֵי שֶׁהֲרֵעוּ לָכֶם, 'אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה' (זכריה א, טו). דבר אחר ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה ולנקום נקם אֲשִׁיב נֶקֶם לְצָרִי וְלִמְשַׁנְאֵי אֲשָׁלֵם:

לְשִׁיב נֶקֶם וְגו'. למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי, לא כמדת בשר ודם מדת הקדוש ברוך הוא, מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו, והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיבם, כאילו אוחזן בידו, שהרי ברק הוא חצו, ונאמר כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי, והמשפט הזה לשון פורענות הוא, בלע"ז יושטיצי"א [עונש]:

(מב) אֲשֶׁבִיר חֲצִיל מִדָּם הָאוֵיב וְחֲרָבִי תֹאכַל בְּשָׂר בְּמִדָּם חָלָל וְשִׁבְיָהּ זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם מֵעוֹן דָּם חֲלָלִי יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָהּ שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם מִרְאֵשׁ פְּרַעוֹת אֹיֵב. מפשע תחילת פרעות האויב, כי כשהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל:

(מג) הֲרִינֵנוּ גוֹיִם עִמּוֹ לְאוֹתוֹ הַזְּמַן יִשְׁבַּחוּ אֹמוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו, יודעים היו בטובו ובשבחו כִּי דָם־עֲבָדָיו יְקוּם שְׁפִיכוֹת דְּמֵיהֶם, כמשמעו וְנֶקֶם יִשְׁבֵּי לְצָרָיו עַל הַגְּזֵל וְעַל הַחֲמָס, כענין שנאמר (יואל ד, יט) מצרים לשמה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה,

שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פילגשו, וכל כך למה, להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאווים להדבק בזרעו:

מפטיר (מח) וידבר יקוק אל־משה בעצם היום הזה לאמר:

וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה. בשלושה מקומות נאמר בעצם היום הזה, נאמר בנח (בראשית ז, יג) בעצם היום הזה בא נח וגו' (אל התיבה), במראית אורו של יום, לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישים בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה, ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקדרומות ומבקעין את התיבה. אמר הקדוש ברוך הוא הריני מכניסו בחצי היום, וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה. במצרים נאמר (שמות יב, גא) בעצם היום הזה הוציא ה', לפי שהיו מצרים אומרים בכך וכך אם אנו מרגישים בהם אין אנו מניחים אותם לצאת, ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם. אמר הקדוש ברוך הוא הריני מוציאן בחצי היום, וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה.

אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה, לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישים בו אין אנו מניחין אותו, אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיד לנו את השליו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו. אמר הקדוש ברוך הוא הריני מכניסו בחצי היום וכו':

(מט) עלה אלהיך העברים הזה הרנבו אשר בארץ מואב אשר על־פני ירדן וראה את־ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל לאחיה:

(נ) ונתת בְּהַר אֲשֶׁר אֵתָּה עֲלֵה שְׁמָה וְהֶאֱסַף אֶל־עַמִּיד כְּאֲשֶׁר־מֵת אֶהְרֹן אֲחִידֶךָ בְּהַר הַזֶּה וַיֶּאֱסַף אֶל־עַמִּיו:

כאשר מת אהרן אחיך. באותה מיתה שראית וחמדת אותה, שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר, וכן שני וכן שלישי, וראה בנו בכבודו. אמר לו משה - אהרן אחי עלה למטה, ועלה. פשוט ידיר, ופשוט. פשוט רגליך, ופשוט. עצום עיניך, ועצם. קמוץ פיך, וקמוץ והלך לו. אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו:

(נא) על אשר מעלתם בי גרמתם למעול בי בתוך בני ישראל במי מריבת קדש מדברצן על אשר לא־קדשתם אותי בתוך בני ישראל. גרמתם לי שלא אתקדש, אמרתי לכם (במדבר כ, ח) ודברתם אל הסלע, והם הכהו, והוצרכו להכותו פעמיים, ואילו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים, שהיו ישראל אומרים ומה הסלע הזה שאינו לשכר ולא לפרענות, אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה כך מקיים מצות בוראו, אנו לא כל שכן:

(נב) כי מנגד מרחוק תראה את־הארץ תלמה וגו'. כי אם לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחיך ושמחה לא תבוא אלה־ארץ אשר אני נתן לבני ישראל: ושמה לא תבוא. וידעתי כי תביבה היא לך, על כן אני אומר לך (לעיל פס' מט) עלה וראה: פ

את כללי העריכה ניתן לראות במבוא לגיליון פרשת בראשית.
כל הזכויות שמורות. ©

ניתן להשיג את הגיליון (וכן גליונות קודמים) במאגר העלונים הממוחשב של 'דרשו'.

מהדורת כתב כ"י - ניתן להשיג במערכת שבת' בקול הלשון.

וכן ניתן להשיג במייל - 2711526@GMAIL.COM

הארות הערות ותיקוני טעויות יתקבלו בברכה 05276-13331

(לח) אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם יקומו ויעזרכם יהי עליכם סתרה:

(לט) ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא לכו עתה כי אני וגו'. אז יגלה הקדוש ברוך הוא ישועתו ויאמר 'ראו עתה כי אני אני הוא', מאתי באת עליהם הרעה ומאתי תבוא עליהם הטובה ואין מדי מציל. מי שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם:

(מ) כי־אשׁא אל־שמים ידי ואמרתִי הִי אֲנִי לְעֵלָם:

כי אשא אל שמים ילי. כמו כי נשאתי, תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים, כתרומתי (ארי אתקניתי בשמיא בית שכןתי). אפילו חלש למעלה וגבור למטה, אימת העליון על התחתון, וכל שכן שגבור למעלה וחלש למטה.

ילי. מקום שכינתי, כמו (במדבר ב, יז) איש על ידו. והיה בידי להפרע מכם, אבל אמרתי שחי אנכי לעולם, איני ממחר לפרוע, לפי שיש לי שהות בדבר, כי אני חי לעולם, ובדורות אחרונים אני נפרע מהם, והיכולת בידי להפרע מן המתים ומן החיים. מלך בשר ודם שהוא הולך למות, ממחר נקמתו להפרע בחייו, כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו, אבל אני חי לעולם, ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם, אפרע במותם:

(מא) אם־שנותי ברק חרבי ותאתו במשפט ידי אשיב נקם לצדי ולמשנאי אשלים: אם שנותי ברק חרבי. הרבה אם יש שאינם תלוין, כשאשן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי וכו', כמו שפירשתי למעלה.

ע"כ ההוספה של הפסוקים שנכללו

*

שביעי

(מד) ויבא משה וידבר את־פלדדברי השיירה הזאת באזני העם הוא והושע בן־נון. שבת של דיוזגי היתה, נטלה רשות מזה ונתנה לזה, העמיד לו משה מתורגמן ליהושע, שיהא דורש בחייו, כדי שלא יאמרו ישראל - בחיי רבך לא היה לך להרים ראש. ולמה קוראו כאן הושע, לומר שלא זחה דעתו עליו, שאף על פי שנתנה לו גדולה, השפיל עצמו כאשר מתחלתו:

(מה) ויכל משה לדבר את־פלדדברים האלה אל־בלי־שׂרָאֵל:

(מו) ויאמר אלהים שימו לבבכם לכל־הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצום אתי בניכם לשמר לעשות את־פלדדברי התורה הזאת:

שימו לבבכם. צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה, וכן הוא אומר (יחזקאל מ, ד) בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו', הרי דברים קל וחומר, ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה, צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים להבין, דברי תורה שהן כהרין התלוין בשערה על אחת כמה וכמה:

(מז) כי לא־ידבר רק הוא מפם כיהוא חייכם וידבר הזה תארכו ימים על־הארץ אשר אתם עברים את־הירדן שמה לרשתה: פ

כי לא דבר רק הוא מפם. לא לחנם אתם יגיעים בה, כי הרבה שכר תלוי בה, כי הוא חייכם. דבר אחר אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר, תדע לך שכן אמרו (בראשית לו, כב) ואחות לוטן תמנע, (שם פס' יב) ותמנע היתה פלגש וגו' (לְאִלִּיפִי בְּן־עֲשׂוֹ), לפי